

SURINAAMSE MARRONS VERTELLINGEN

SURINAAMSE MARRONS VERTELLINGEN

GESCHREVEN EN BEWERKT DOOR MAKIDA DANIELS

Voorwoord

Makida Daniels

Omslag, vormgeving en illustraties

Gayle Tjong-Kim-Sang

Krachtens de Auteurswet mag niets uit deze uitgave verveelvuldigd worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of enige wijze, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of een andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Nederland 2019

Inhoud

- 9. Bonsu Bonsu
- 16. Lensé
- 21. Singé de messenslijper
- 24. Awyo de uil
- 27. Anansi en de prinses
- 30. Een gouden been als beloning
- 34. Een gebarsten schild
- 37. Het eiland van honing
- 52. Anansi en mister Hardtime
- 57. Het traagste kind
- 61. Sitali het slangenmeisje
- 72. Ba Ontiman de jager
- 78. De prins en de dood
- 84. De vrouwen van Ba Kagi
- 90. Hoe Adjasu Konkoni werd
- 97. Anansi en de schoonheid
- 101. Ba Tigri
- 105. Een huwelijks verassing

Illustraties

Bonsu Bonsu

Singé de messenslijper

Anansi en de prinses

Het eiland van honing

Sitali het slangenmeisje

Anansi en de schoonheid

Een huwelijks verassing

Voorwoord

Marrons

De Marrons zijn afstammelingen van de tot slaaf gemaakte Afrikanen, die tijdens de slavernij van de plantages gevlucht waren. Na hard strijden sloot de eerste groep in 1760 vrede met de koloniale overheerser en konden zij daarna vrij leven in de binnenlanden van Suriname. Het is een gemeenschap met een rijke cultuur, waaronder de Mato-kunstvorm.

Mato is een verzamelnaam voor de Marron-kunstvorm waarin zang, dans en het vertellen van verhalen centraal staan. Een orale Mato-vertelling biedt vertier tijdens rouwvisite, bij de inzegening van gezagdragers, maar ook op een willekeurige avond bij het kampvuur.

Dit boek heb ik geschreven omdat ik een van mijn onvergetelijke jeugdherinneringen delen wil met iedereen die interesse heeft in de Marron-cultuur. Als Marron-nakomeling voel ik mij verplicht aandacht te vragen voor dit bijzondere cultuuraspect. In mijn jeugd waren de Mato-verhalen het hoogtepunt van de avond. Dit was meestal in de zomervakantie, waarin wij met zijn allen richting Moengo vertrokken, waar mijn grootmoeder haar kostgrond had. Dit betekende zes weken lang onbegrensd genieten, zwemmen in de kreek tot we er gerimpeld uitkwamen. In de avond verzamelden wij ons bij het kampvuur en kregen een rijpe banaan of zoete aardappel in de hand gedrukt die wij vervolgens in het vuur roosterden. Terwijl we deze hete lekkernijen in de mond stopten, vertelde mijn grootmoeder bevlogen over de avonturen van prinsen en prinsessen, pratende dieren, Anansi de spin en andere mythische figuren.

Een orale Mato wordt altijd in de avond verteld, volgens de overlevering

is het vertellen van een Mato overdag niet zonder gevaar. Een Mato begint altijd met de woorden: ‘Dilitin! Luister eens!’ Of: ‘Uw aandacht gevraagd!’ De toehoorders reageren met: ‘Daitin! Wij luisteren! U heeft onze aandacht!’ Het verhaal begint dan met: Er was eens. Maar in dit boek wissel ik dit af met andere beginvormen. Bij een Mato gaat het vertellen gepaard met intonaties waarbij dieren nagebootst worden. Een hoog, laag of piepend timbre is niet ongevoel, en zelfs een must voor de spanning van het verhaal. Mato in zijn orale vorm is uiteraard anders dan geschreven. Door het benoemen van de drum, die ook wel gebruikt wordt bij het vertellen, probeer ik dezelfde sfeer te scheppen als bij de orale vertellingen. In de verhalen zijn traditionele kledersdrachten van de Marrons beschreven met een natuursetting als achtergrond. Dit is de bodem waarop het verhaal leeft, daar de natuur cruciaal is geweest tijdens de Marronage. Verder speelt het publiek een actieve rol, er wordt antwoord gegeven, en soms kan het verhaal gekeapt worden door een toehoorder, die dit doet met de overtuiging dat hij het verhaal boeiender kan vertellen.

Tot slot

Met deze verhalen hoop ik uw nieuwsgierigheid te wekken voor de Marroncultuur.

Gaang Tangi!

Dank u wel.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar José Tojo, die elke vraag over de Mato-kunstvorm beantwoorde, en naar Marron kunst en cultuurkenner Andre Mosis, die genereus was met het delen van zijn kennis en het vertellen van enkele verhalen. Mijn dank tevens aan meneer Lante voor het prachtige verhaal van Ba Tigri en Konkoni; aan meneer Pinas, die het verhaal van Bonsu Bonsu heeft geïnspireerd; aan mijn vader Marcel, die mijn zoektocht naar verhalen steunde; aan mijn mama Hilda, die naar mijn verhalen luisterde; en aan mijn tante Bernadette, die haar eigen goddelijke analyses losliet op de verhalen. Aan iedereen die mijn verhalen heeft gelezen en beluisterd zeg ik: dank.

Dit boek is vooral voor mijn eerste publiek: Whitney, Roché, Shanice en Andrëa, die aan mijn lippen hingen wanneer er een nieuw verhaal was geboren.

Dilitin! Luister eens!

Daitin! Wij luisteren!

Bonsu Bonsu

In het koninkrijk van Kawali ontwaakte de steenhouwer Bonsu Bonsu. Onmiddellijk al had hij een hekel aan de zonnige ochtend. Morrend luisterde hij naar het gezang van de vogels terwijl hij uit zijn hangmat kwam. Hij hees zich in zijn enige broek, die zo vaak gelapt was dat hij op een mamjo-kleed leek.

Bonsu Bonsu pakte zijn houweel en vertrok naar zijn werkplaats, die aan de voet van een berg lag. Daar hakte en zwoegde hij zich in het zweet. Zijn maag rammelde van de honger, zijn kruin deed zeer door de felle zon. Hij vervloekte zijn ongelukkige leven als steenhouwer en dagdroomde al hakkend van een feestmaal om zijn knorrige maag mee te vullen. Hij zag geroosterd hert en hete vissoep met pepers, zo scherp dat zijn tong ervan in brand zou staan. Zijn honger werd zo groot dat het water hem uit de mond liep.

Bonsu Bonsu kreeg een ontevreden trek om zijn lippen. Zijn droom zou wel nooit uitkomen, dacht hij bitter. De zon ging onder en hij hield het voor vandaag voor gezien. Maar opeens viel zijn oog op een vreemd uitziende steen. Met zijn houweel groef hij die uit. Van schrik deinsde hij achteruit toen de abnormale steen geen steen bleek te zijn, maar een doodskop. Hoe kwam die hier terecht, vroeg hij zich bevreesd af. Bonsu Bonsu keek om zich heen, maar zag mens noch dier. Verlamd van angst staarde hij naar de doodskop. Nadat hij enigszins bekomen was van de schrik begon hij als een bezetene de schedel te bedekken met stenen.

‘Alsjeblieft, begraaf mij niet, ik krijg geen lucht. Haal mij eruit.’

Dit weerklonk in een fluistering die de hele lucht vulde. Bonsu Bonsu liet zijn houweel vallen en zette het op een lopen. Toen hij enkele meters had gerend, bleef hij staan om het voorval te overdenken.

Het was niks anders dan een geest, niks anders dan hekserij, dacht hij. Ik ga nooit meer naar die berg. Maar dit maakte Bonsu Bonsu radeloos. Waar zou hij dan nu zijn geld mee verdienen? Iets anders dan steenhouwen kon hij niet.

‘Ooh, ooh, wat heb ik een pech,’ klaagde hij. ‘Moet mij dat nou weer overkomen?’

En zo bleef hij een poosje tobben, totdat zijn nieuwsgierigheid het van hem won. Want hij begon zich af te vragen wie of wat daar begraven lag, en vooral wat die fluistering was die hem de stuipen op het lijf had gejaagd. Schoorvoetend en met bonzend hart van vrees ging Bonsu Bonsu terug. De doodskop lag op dezelfde plek waar hij hem achtergelaten had. Hij grijnsde naar hem en de holle oogkassen zagen donker als de nacht. Bonsu Bonsu kneept zijn ogen stijf dicht, haalde diep adem en vroeg:

‘Hoe kom jij hier?’

‘Alsjeblieft, begraaf mij niet meer, ik krijg geen lucht. Ik zal je belonen voor je barmhartigheid.’

Bonsu Bonsu’s ogen vlogen open.

‘Mij belonen? Hoe dan?’

‘Ik zie je hard zwoegen, elke dag weer. Begraaf mij niet en ik zal je belonen.’

Wat kan een doodskop voor mij doen?, vroeg Bonsu Bonsu zich verwonderd af. Maar als het een geest is die tot mij kan praten, moet het wel een machtige geest zijn. Maar hoe komt die hier?

Bonsu Bonsu sprak: ‘Vertel mij wat ik moet doen.’

‘Neem mij mee naar je huis. Maak een kist met een opening voor mij. Zet mij daarin en giet dagelijks één druppel water en na elke wens vijf druppels water over mij. Je mag vijf wensen doen.’

‘Goed,’ zei Bonsu Bonsu, ‘dat zal ik doen. Maar eerst wil ik een wens doen.’

‘Wens en ik zal het waarmaken.’

‘Ik wens dat mijn hut vol staat met voedsel, zodat ik nooit meer honger zal lijden.’

‘Aan wens voldaan,’ fluisterde de schedel.

Op weg naar huis kwam Bonsu Bonsu langs een beekje. De schedel begon te gloeien en fluisterde:

‘Vijf druppels water voor jouw wens.’

Bonsu Bonsu schepte water uit de beek en druppelde die over de doodskop, die sissend afkoelde.

Vol vreugde deed Bonsu Bonsu zich tegoed aan al het eten dat in overvloed in zijn hut bleek te staan. Zijn eetfestijn duurde twee dagen en hij druppelde trouw de vijf druppels water op de schedel. Op dag drie keek Bonsu Bonsu om zich heen: zijn hut was te klein.

Bonsu Bonsu begon te morren en zei tegen de grijnzende schedel die in zijn kist zat:

‘Ik wens een huis met honderd ramen, vijftig kamers en tweehonderd bedienden die dag en nacht schoonmaken.’

‘Aan wens voldaan,’ en de schedel begon te sidderen, waarbij zijn ogen gloeiden.

Bonsu Bonsu gaf hem vijf druppels water en hij siste als een hete pan.

Het huis met honderd ramen was bekleed met fluweel, met tapijten die Bonsu Bonsu nooit eerder in zijn leven had gezien of aangeraakt. In elk van de vijftig kamers hingen handgeweven hangmatten. De geboende vloer glansde als een spiegel. Bedienden kweten zich ijverig van hun taken. Bonsu Bonsu stond eerst perplex van alle pracht en praal, maar al gauw schikte hij zich met plezier in de rol van heer en meester. Voor de doodskop liet hij een kist van goud en zilver maken, die hij bewaarde in een kamer waar hij alleen de sleutel van had. Bonsu Bonsu liet zich elke ochtend baden en kleden door zijn bedienden, en

iedereen die de naam Bonsu Bonsu hoorde boog vol respect.

Maar op een ochtend voor zijn badritueel lag Bonsu Bonsu in zijn hangmat en staarde tobbend omhoog. Hij miste iets. Hij bezocht de doodskop en zei:

‘Ik wens de schoonste vrouw die men ooit heeft gezien in dit koninkrijk. Schoner dan onze koningin.’

Want men zei dat de koningin zo knap was dat ze uit angst voor het boze oog haar gezicht bedekte met een sluier van zijde. De schedel begon te gloeien en lispelde:

‘Aan wens voldaan.’

Bonsu Bonsu druppelde haastig water op de schedel, maar de schedel bleef gloeien en fluisterde:

‘Vijf druppels, vijf druppels.’

Bonsu Bonsu had in zijn ongeduld slechts vier druppels gegeven. Dus gaf hij nog vlug de vijfde.

In zijn kamer stond de mooiste vrouw op aarde hem op te wachten. Zijn adem stokte, zijn voeten leken vastgenageld aan de grond. Aarzelend stak hij zijn hand uit en de vrouw pakte die. Overtuigd dat ze echt was sloot hij zich met haar op in de kamer en beval de bedienden hen niet te storen.

Bonsu Bonsu gaf zijn personeel bevel om voorbereidingen te treffen voor het grootste feest dat ooit was gegeven in het koninkrijk van Kawali. Aan iedereen wilde hij zijn rijkdom en zijn mooie vrouw tonen. Hij nodigde de koning en de koningin uit, en alle belangrijke mannen van naam. Dichters, zangers, dansers, acrobaten, leeuwentemmers en al waar men vreugde aan beleeft. Het feest duurde drie dagen en iedereen sprak met ontzag over wat een belangrijk man die Bonsu Bonsu was. Met zijn vrouw aan de hand liep hij langs zijn gasten en zijn borstkas zwol van trots.

Op de derde dag kwam de koning, maar zonder de koningin. De koning werd door twaalf man binnengedragen op zijn draagstoel van goud en diamanten. Op zijn hoofd droeg hij een kroon van opaal, goud en saffier.